

Anna Kacperczyk

SPOŁECZNE ŚWIATY

Teoria – empiria – metody badań
Na przykładzie społecznego
świata wspinaczki

SPOŁECZNE ŚWIATY

Teoria – empiria – metody badań
Na przykładzie społecznego
świata wspinaczki

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO

[Kup książkę](#)

Anna Kacperczyk

SPOŁECZNE ŚWIATY

**Teoria – empiria – metody badań
Na przykładzie społecznego
świata wspinaczki**

**WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO
2016**

Anna Kacperczyk – Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Instytut Socjologii, Katedra Metod i Technik Badań Społecznych
90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. 41/43

RECENZENT

Grażyna Woroniecka

REDAKTOR INICJUJĄCY

Monika Borowczyk

REDAKTORZY WYDAWNICTWA UŁ

Danuta Bąk, Bogusława Kwiatkowska

SKŁAD I ŁAMANIE

Munda – Maciej Torz

PROJEKT OKŁADKI

Łukasz Orzechowski

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/zatvor

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2016

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.06919.15.0.M

Ark. wyd. 57,0; ark. druk. 47,75

ISBN 978-83-7969-714-4
e-ISBN 978-83-7969-615-1

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63

Kup ksi k

Dla Krzysztofa i Kajetana

SPIS TREŚCI

SZCZEGÓŁOWY SPIS TREŚCI	9
WSTĘP	17
CZĘŚĆ I.	
„LUDZIE GÓR”. ANALIZA SPOŁECZNEGO ŚWIATA WSPINACZKI.	25
1. Co to jest świat społeczny?	31
2. Działanie podstawowe	59
3. Normatywne ramy działania	159
4. Działania towarzyszące	351
Część II.	
METODOLOGIA BADAŃ NAD ŚWIATAMI SPOŁECZNYMI	531
1. Teorie światów społecznych	535
2. Jak badać światy społeczne?	591
3. Nota metodologiczna	655
ZAKOŃCZENIE	689
SOCIAL WORLDS. THEORY, METHODS, EMPIRICAL RESEARCH. AN EXAMPLE OF THE SOCIAL WORLD OF CLIMBING (SUMMARY) . . .	695
BIBLIOGRAFIA	705
ANEKS	739

SZCZEGÓŁOWY SPIS TREŚCI

PODZIĘKOWANIA	15
WSTĘP	17

CZEŚĆ PIERWSZA

„LUDZIE GÓR”. ANALIZA SPOŁECZNEGO ŚWIATA WSPINACZKI

WPROWADZENIE	27
1. CO TO JEST ŚWIAT SPOŁECZNY?	31
1.1. Podstawowe pojęcia	34
1.1.1. Działanie podstawowe	34
1.1.2. Technologia	36
1.1.3. Problem granic	37
1.1.4. Areny	40
1.1.5. Wartości	43
1.1.6. Tożsamość uczestnika	47
1.2. Wielość i dynamika społecznych światów	49
1.2.1. Segmentacja	49
1.2.2. Profesjonalizacja	51
1.2.3. Pączkowanie	53
1.2.4. Przecinanie się światów	54
1.2.5. Legitymizacja i zaświadczenie o autentyczności	55
1.3. Podsumowanie	56
2. DZIAŁANIE PODSTAWOWE	59
2.1. Na czym polega wspinanie?	60
2.1.1. Wspinanie, czyli co konkretnie?	63
2.1.2. Techniki wspinania	65
2.1.2.1. Chwytnie, stawanie i przechwyty	68
2.1.2.2. Wspinanie klasyczne	72
2.1.2.3. Technika sztucznych ułatwień	76

2.1.2.4. Wspinanie w lodzie	80
2.1.2.5. Przemieszczanie się w terenie śnieżnym	84
2.1.3. Asekuracja i autoasekuracja.	87
2.1.3.1. Asekuracja „na wędkę”	90
2.1.3.2. Wspinanie z dolną asekuracją	92
2.1.3.3. Asekuracja na drogach ubezpieczonych	94
2.1.3.4. Wspinanie „na własnej” asekuracji.	99
2.1.3.5. Asekuracja w trakcie zjazdu	102
2.1.3.6. Asekuracja lotna.	104
2.1.3.7. Asekuracja bez użycia liny	105
2.1.3.8. Wspinanie samotne – autoasekuracja.	109
2.1.3.9. Wspinanie „na żywca” – bez asekuracji.	114
2.1.4. Odpadnięcia i loty	118
2.2. Odmiany działania podstawowego	123
2.2.1. Subświaty wspinania	127
2.2.2. „Gry, w które grają wspinacze”	129
2.3. Wspinanie jako zorganizowana praktyka społeczna	135
2.3.1. Alpinizm.	136
2.3.2. Taternictwo	140
2.3.3. Sportowy wymiar wspinaczki.	148
2.4. Podsumowanie.	157
3. NORMATYWNE RAMY DZIAŁANIA	159
3.1. Wycenianie trudności działań wspinaczkowych	160
3.1.1. Początki wycen dróg alpejskich	162
3.1.2. Historyczne wyceny dróg tatrzańskich.	165
3.1.3. Współczesne skale wycen.	171
3.1.3.1. Skale trudności dróg skalnych.	172
3.1.3.2. Wyceny problemów bulderowych.	179
3.1.3.3. Skale lodowe, mikstowe i dry-toolowe	182
3.1.3.4. Wyceny trudności hakowych	188
3.1.4. Wycenianie jako proces społeczny	190
3.1.4.1. Uwarunkowania wycen	191
3.1.4.2. Konsekwencje wycen	199
3.1.4.3. „Kult cyfry”	204
3.2. Styl wspinania	210
3.2.1. Style działania w górach wysokich	212
3.2.2. W stronę wspinania klasycznego	213
3.2.2.1. Areny wokół stylu działania	216
3.2.2.2. „Gwałt na górze”	219
3.2.2.3. Style działania w skałach	221
3.2.2.4. Style wspinaczki klasycznej.	229
3.2.2.5. Wspinanie nie dla stylu	234
3.2.3. Wspinanie jako działanie twórcze	236
3.2.3.1. Tworzenie czy destrukcja?	238
3.2.3.2. „By fear means”	243
3.3. Nagradzanie osiągnięć	247
3.3.1. Kontrowersje wokół nagród	252
3.3.2. Spontaniczne nagradzanie.	255

3.3.3. Dewaluacja nagród – „Jedynka”	260
3.4. Etyka działań wspinaczkowych	273
3.4.1. Relacje z Innym	274
3.4.1.1. „Braterstwo liny”	278
3.4.1.2. Gdy obcy człowiek potrzebuje pomocy	290
3.4.1.3. (Nie)moralność na ośmiu tysiącach	303
3.4.1.4. Inni ludzie w skałach	310
3.4.2. Relacje z uogólnionym Innym	313
3.4.2.1. Relacjonowanie własnych dokonań	314
3.4.2.2. Mistyfikacje i oszustwa	316
3.4.2.3. Zdobywanie wiarygodności	321
3.4.3. Relacje z górą i drogą	326
3.4.4. Relacje z przyrodą gór i skał	328
3.4.5. Formalizacja reguł etycznych	332
3.5. Wartości wspinaczkowego świata	336
3.6. Podsumowanie	346
4. DZIAŁANIA TOWARZYSZĄCE	351
4.1. Działania kolektywne	352
4.1.1. Szkolenie adeptów	352
4.1.2. Rozwijanie technologii wspinaczkowej	362
4.1.2.1. Lina	363
4.1.2.2. Haki	365
4.1.2.3. Kości i mechaniki	369
4.1.2.4. Karabinki i ekspresy	377
4.1.2.5. Od czekana do ergonomicznej dziaby	380
4.1.2.6. Raki	386
4.1.2.7. Buty	393
4.1.2.8. Odzież	398
4.1.2.9. Sprzęt biwakowy i turystyczny	402
4.1.2.10. Sztuczne ścianki	405
4.1.3. Troska o przestrzeń działania	409
4.1.4. Samoorganizowanie się środowiska wspinaczkowego	415
4.1.5. Podtrzymywanie przestrzeni dyskursywnej	426
4.1.5.1. Pisanie o wspinaniu	428
4.1.5.2. Obrazowanie działań oraz przestrzeni działania	444
4.1.5.3. Filmowanie wspinania	458
4.1.5.4. Opowieści mówione i rozmowy o wspinaniu	464
4.1.5.5. Teoretyzowanie na temat wspinania	469
4.2. Działania indywidualne	495
4.2.1. Trening i praca nad ciałem	496
4.2.2. Podróżowanie	503
4.2.3. Finansowanie własnej działalności	506
4.2.4. Zdobywanie sprzętu	513
4.2.5. Dokumentowanie i prezentowanie działań wspinaczkowych ..	516
4.3. Podsumowanie	521
WNIOSKI KOŃCOWE	527

CZEŚĆ DRUGA

METODOLOGIA BADAŃ NAD ŚWIATAMI SPOŁECZNYMI

WPROWADZENIE	533
5. TEORIE ŚWIATÓW SPOŁECZNYCH.....	535
5.1. Odkrycie świata społecznego – Paul G. Cressey.....	536
5.2. Od grup odniesienia do światów społecznych – Tamotsu Shibutani ..	543
5.3. Płynność świata – Anselm L. Strauss	549
5.4. Światy sztuki – Howard S. Becker.....	555
5.5. Analiza sytuacyjna – Adele E. Clarke.....	563
5.6. Światy społeczne w ujęciu fenomenologicznym – Alfred Schütz	574
5.7. Podsumowanie.....	585
6. JAK BADAĆ ŚWIATY SPOŁECZNE?.....	591
6.1. Ontologiczny status świata społecznego	592
6.1.1. „Mój świat” – „światy wspinania” – „światy utracone”	595
6.1.2. „Inny świat”.....	597
6.1.3. Granice świata – granice badania	601
6.1.4. Społeczny świat jako pojęcie „uwrażliwiające”	606
6.2. Co badamy, gdy badamy świat społeczny?.....	609
6.2.1. Badanie działań.....	610
6.2.1.1. Badanie sytuacji działania	611
6.2.1.2. Badanie efektów działań.....	612
6.2.2. Badanie działających.....	613
6.2.2.1. Badanie osobistych doświadczeń	614
6.2.2.2. Badanie biografii	618
6.2.3. Badanie procesów kolektywnych.....	621
6.2.3.1. Badanie komunikacji.....	621
6.2.3.2. Badanie (auto)prezentacji.....	623
6.2.3.3. Rekonstrukcja historyczna	624
6.2.3.4. Badanie wizualizacji	626
6.3. Jak badamy? Strategie analityczno-badawcze.....	629
6.3.1. Etnografia	630
6.3.2. Autoetnografia.....	632
6.3.3. Metoda biograficzna	635
6.3.4. Netnografia.....	639
6.3.5. Analiza dyskursu	642
6.3.6. Analiza wizualna.....	650
6.4. Podsumowanie.....	652
7. NOTA METODOLOGICZNA.....	655
7.1. Założenia epistemologiczne.....	655
7.2. Źródła danych o świecie wspinaczki	659
7.3. Techniki otrzymywania materiałów	662

7.4. Problemy etyczne.....	668
7.5. Metodologia teorii ugruntowanej.....	672
7.5.1. Teoretyczne pobieranie próbek.....	673
7.5.2. Praca z danymi.....	675
7.6. Chronologia uczestnictwa 2007-2014.....	679
7.7. Podsumowanie.....	684
 WNIOSKI KOŃCOWE.....	 687
 ZAKOŃCZENIE.....	 689
 SOCIAL WORLDS. THEORY, METHODS, EMPIRICAL RESEARCH. AN EXAMPLE OF THE SOCIAL WORLD OF CLIMBING (SUMMARY)	 695
 BIBLIOGRAFIA	 705
Literatura socjologiczna.....	705
Literatura górską i publikacje wspinaczkowe.....	717
Wywiady ze wspinaczami opublikowane w mediach.....	740
Źródła prasowe i medialne.....	742
SPRAWA MALANPHULAN.....	742
SPRAWA GOLDEN LUNACY.....	743
SPRAWA ZIMOWEJ WYPRAWY NA BROAD PEAK.....	746
Źródła internetowe.....	750
PORTALE INTERNETOWE ORAZ SERWISY WSPINACZKOWE.....	750
CZASOPISMA ALPINISTYCZNE I WSPINACZKOWE ON-LINE.....	751
Filmy dokumentalne o wspinaniu.....	751
 ANEKS	 753
SPIS RYCIN.....	753
SPIS FOTOGRAFII.....	754
SPIS SCHEMATÓW.....	754
SPIS TABEL.....	755
REFERATY.....	755
PRELEKCJE I POKAZY SLAJDÓW.....	757
WYKŁADY NA TEMAT DZIAŁALNOŚCI GÓRSKIEJ I WSPINACZKOWEJ.....	759
 NOTA O AUTORCE	 763

PODZIĘKOWANIA

Krzysztofowi T. Koneckiemu, mojemu mentorowi i partnerowi, bez którego wiele rzeczy byłoby niezwykle trudnych, a niektóre w ogóle niemożliwe, dziękuję za ogromną cierpliwość i wsparcie oraz za skierowanie mnie na ścieżkę badań nad światami społecznymi. To on pierwszy zasugerował mi *Zastosowanie koncepcji społecznych światów* jako temat referatu na Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny w 2004 r. i od tego zaczęło się moje porządkowanie wiedzy na temat teorii światów społecznych. Za jego pośrednictwem poznałam też Adele E. Clarke.

W chwili, gdy to piszę, uzmysławiam sobie, że ta historia ma jeszcze wcześniejsze początki, sięgające roku 1999, kiedy na konferencji w Magdeburgu poświęconej pamięci Anselma L. Straussa wysłuchałam referatu Adele E. Clarke poświęconego społecznym światom i arenom. Nie mogę zapomnieć, że na konferencji tej znalazłam się na zaproszenie oraz wyłącznie dzięki otwartości i pomocy Marka Czyżewskiego, któremu w tym miejscu za to dziękuję, oraz dzięki Suzanne Kanitz, która mnie wtedy gościła u siebie w domu. Wiele drobnych zdarzeń składa się na obraz całości. Dziękuję wszystkim osobom, które znalazły się na ścieżce prowadzącej do napisania tej książki.

Przede wszystkim jestem wdzięczna moim badanym, którzy podzielili się ze mną swoimi doświadczeniami i własną wizją wspinaczkowego świata, oraz osobom, które pomagały mi wejść do świata wspinania i go poznawać. Dziękuję Adamowi Pustelnikowi – wspaniałemu wspinaczowi i koledze klubowemu, którego nazwisko otwierało mi prawie wszystkie drzwi; Monice Niedbalskiej i Pawłowi Kopczie – moim pierwszym instruktorom, którzy wprowadzili mnie w świat wspinania; Pawłowi Pustelnikowi – mojemu instruktorowi na kursie AKG, za ogromną wiedzę, postawę etyczną i niezwykłą atmosferę procesu szkoleniowego; Andrzejowi Makarczukowi za wspaniałe wykłady w AKG i niesamowity klimat górskiej przygody, jaki w ich trakcie roztaczał, za pierwsze instrukcje ściankowe oraz porady co do lektur wspinaczkowych. To on pierwszy zaprezentował mi artykuł Lito Tejady-Floresa na temat gier, w które grają wspinacze. On też zabrał mnie na bunkry na Janówku, żebym mogła zobaczyć, jak wspinają się drajtułowcy. Podziękowania kieruję także do Andrzeja Wilczkowskiego, Bogdana Maca, Tomka Anteckiego oraz wszystkich moich wspinaczkowych kolegów, którzy poświęcili mi swój czas i cierpliwie znosili moje natrętnie pytania.

Serdeczne podziękowania składam Wojtkowi Świącickiemu, trenerowi i instruktorowi alpinizmu, człowiekowi o nieprzeciętnej wiedzy o świecie gór i świecie ludzi gór, który o każdej porze gotów był dzielić się swoim ogromnym doświadczeniem oraz księgozbiorem i który zachęcił mnie do powrotu do wspinania, gdy już zważyłam w to, czy kiedykolwiek będę się jeszcze wspiąć. Jestem Mu szczególnie wdzięczna za wnikliwe uwagi i konsultację merytoryczną „wspinaczkowej” części książki.

Podobne podziękowania należą się Mariuszowi Biedrzyckiemu oraz Pawłowi Pustelnikowi – za pochylenie się nad tym długim tekstem i wskazanie mi niektórych nieścisłości i błędów. Mariuszowi Biedrzyckiemu dziękuję także za zgodę na przedruk stworzonego przez niego zestawienia trudności dróg skalnych. Waławowi Sonelskiemu za zgodę na przedruk ryciny przedstawiającej rodzaje chwytów. Maciejowi Tertelisowi za zgodę na wykorzystanie schematu Zamarłej Turni Jego autorstwa. Tomkowi Przewoźnikowi, autorowi bloga *Wspinaczka po trzydziestce* – za udostępnienie swoich rycin dotyczących sposobów asekuracji. Alfredowi Sosgórnikowi – za podzielenie się swoimi filmami na temat aktywności górskiej i wspinaczkowej. Wojtkowi Kaźmierczakowi – za zgodę na wykorzystanie fragmentów Jego bloga *Meandry*.

Dziękuję także moim partnerom wspinaczkowym: Adamowi Stasińskiemu, Dagmarze Jarzyńskiej i Jarkowi Jurze, bez których nie mogłabym się przecież wspiąć – nie tylko za wspinanie, ale za ich przyjaźń i spędzony wspólnie czas.

Podziękowanie składam na ręce profesor Anny Kubiak, szefowej Katedry Metod i Technik Badań Społecznych w Instytucie Socjologii UŁ – za stworzenie klimatu do pracy nad tym tekstem oraz za twarde naciski na jej finalizowanie. Dziękuję także Pani Bogusławie Kwiatkowskiej z Wydawnictwa UŁ za życzliwość oraz cierpliwość podczas pracy nad korektą książki.

Mojej siostrze, Agnieszce Reuter dziękuję za tłumaczenia wypowiedzi niemieckojęzycznych wspinaczy (Wolfganga Güllicha oraz Beata Kammerlandera). Moim Rodzicom – za całokształt ich wspierającej obecności w moim życiu. Karetanowi – za to, że jest.

Autorka

WSTĘP

Analiza prezentowana na stronach niniejszego opracowania wyłoniła się w wyniku kilkuletnich badań nad społecznym światem wspinaczki. Pierwotnym impulsem do podjęcia eksploracji była moja fascynacja teorią światów społecznych, stworzoną przez socjologów ze Szkoły Chicago (Cressey 1932; Park 1952; Hughes 1958, 1971; Warren 1974; Blumer 1978), a rozwiniętą przez ich kontynuatorów i intelektualnych spadkobierców (Shibutani 1955; Glaser, Strauss 1964; Strauss 1987, 1993; Becker 1960, 1974, 1982; Corbin 1988; Clarke 1986, 1987, 1990, 1991, 2003, 2005; Star 1989; Fujumura 1986, 1988; Wiener 1981, 1985; Kling, Gerson 1977, 1978; Unruh 1979; Konecki 1995). Moje początkowe zainteresowanie tą koncepcją przerodziło się w próbę jej uporządkowania i lepszego zrozumienia (Kacperczyk 2005, 2007a, b), a następnie pociągnęło za sobą pogłębioną eksplorację wybranego społecznego świata (Kacperczyk 2010a, 2012, 2013).

Społeczny świat stanowi pewne uniwersum, w ramach którego poruszają się i działają jego uczestnicy. Jest kulturowym obszarem, którego granice nie są wyraźnie wyznaczone, ale zamykają się tam, gdzie kończy się efektywna komunikacja pomiędzy jednostkami (Shibutani 1955: 566). Ta interaktywna, dynamiczna całość, skoncentrowana jest wokół centralnego działania, jakie podejmują członkowie danego społecznego świata. Działaniem tym może być fryzjerstwo, modelarstwo, leczenie zwierząt, budowanie mostów, prowadzenie analiz ekonomicznych, joga czy wspinanie. Zazwyczaj, pomimo nakładających się na nie i powiązanych z nim wielu innych działań – to jedno, podstawowe działanie, jest „uderzająco ewidentne” (Strauss 1978: 22) i koncentruje na sobie uwagę, energię oraz zaangażowanie uczestników.

Społeczny świat to podejmowane działanie oraz nieustanna dyskusja na temat tego, jak ma ono przebiegać, jak je poprawnie wykonać, jakie warunki normatywne, etyczne, technologiczne powinno ono spełniać, aby można je było uznać za „właściwe” i zrealizowane „jak należy”. Dyskusja dotyczy także tego, kto jest autentycznym uczestnikiem świata, jaki powinien być „prawdziwy uczestnik”, jakie cechy powinien posiadać, jakie wartości „powinny” mu przyświecać? W ten

sposób społeczny świat zaczyna pełnić funkcję grupy odniesienia normatywnego, która wyznacza jego członkom nie tylko to, co jest ważne i wartościowe, jak należy działać i w jaki sposób dokonywać oceny czyjś (i swojego własnego) działania, ale także, poprzez generowanie wspólnych perspektyw działających aktorów. Dostarcza on pewnej spójnej podstawy do podejmowania działań zbiorowych. Z jednej więc strony, dla pojedynczej jednostki staje się organizatorem jej indywidualnych zobowiązań, a z drugiej pełni rolę głównego mechanizmu afiliacyjnego, organizującego życie społeczne (Clarke 1991: 131).

Uczestnictwo w społecznym świecie nie jest ograniczone ani formalnie, ani geograficznie – wystarczy, że jednostka podejmuje podstawowe działanie i/lub bierze udział w dyskursie na temat tego, jak ma być ono wykonywane. My sami działamy jako uczestnicy niezliczonych społecznych światów, do których przynależymy: jako kierowcy działamy, nie tylko podejmując aktywność prowadzenia samochodu, ale także oceniając, jak należy jeździć samochodem i wypowiadając się na temat stanu dróg publicznych; jako właściciele zwierząt domowych – dyskutując, jak trzeba opiekować się zwierzęciem, jaki sposób ich traktowania uznajemy za stosowny, a jaki za karygodny; jako naukowcy – rozprawiając, jak należy prowadzić badania i prezentować ich wyniki.

Nie jest to jedynie wynik procesu realizowania roli społecznej i powiązanych z nią wzorców normatywnych, ale kwestia o wiele głębsza, dotycząca perspektywy poznawczej, jaką się posługujemy w rozpoznawaniu otaczającej nas rzeczywistości i w podejmowaniu decyzji odnośnie do konkretnych działań. Cokolwiek robimy jako aktorzy społeczni i uczestnicy życia społecznego – wypowiadamy się zawsze w imieniu jakiegoś społecznego świata (lub jego segmentu). Również w dyskusjach reprezentujemy zawsze jakiś społeczny świat i wypowiadamy się z pozycji jego uczestnika.

W społecznym świecie dyskusja nigdy nie wygasa i powoduje, że podlega on nieustannym wewnętrznym przemianom. Pojawiają się w nim areny – miejsca sporne, generujące polaryzację opinii, segmentację świata i wydzielanie się subświatów. Ich uczestnicy zaczynają widzieć inaczej podstawowe działanie lub wykonują je w odmienny sposób, wytwarzając wąską specjalizację danej aktywności, rozwijają nową technologię i szukają uzasadnień i legitymizacji dla własnego wyjątkowego sposobu działania.

W ramach tej teorii rzeczywistość społeczna stanowi mozaikę niezliczonych, przenikających się, krzyżujących i stykających się ze sobą społecznych światów (Gerson 1978). Koncepcja ta – wygenerowana do opisu rzeczywistości społecznej rozumianej jako twór dynamiczny, pełen wewnętrznych napięć, konfliktów i sprzeczności, nieustannie zmieniający się i wytwarzający wciąż nowe podziały – wyjaśnia, dlaczego tak nietrwałe są koalicje i chwilowe fuzje, co tak naprawdę porusza uczestników życia społecznego, co sprawia, że dokonują oni takich, a nie innych wyborów, i dlaczego tak trudno jest badaczowi społecznemu ogarnąć rozmaitość i wielokierunkowość ludzkich motywów działania.

Teorię społecznych światów odnieść można do każdego praktycznie działania społecznego, które podejmowane jest przez ludzi i podlega znaczeniowej „obróbce” w toczonych dyskusjach. Ujmuje ona rzeczywistość społeczną jako przestrzeń ludzkich działań i powiązanych z nimi dyskursów. Z uwagi na ogromne możliwości aplikacyjne tej koncepcji wydaje się ona niezwykle przydatna do analizy procesów zachodzących w dynamicznej i wciąż zmieniającej się rzeczywistości społecznej. Z drugiej jednak strony, w rodzimej tradycji socjologicznej nie znajduje zbyt częstego zastosowania, co wynika być może ze słabej znajomości jej tez lub braku ich pełnego zrozumienia. W obydwu przypadkach sytuację tę może zmienić niniejsza analiza.

Celem pracy jest rekonstrukcja złożonych procesów tworzenia się i podtrzymywania społecznych światów na podstawie analizy konkretnego społecznego świata – świata wspinaczki – a także prześledzenie i zaprezentowanie efektywnych metod badania światów społecznych.

Tym dwóm głównym celom towarzyszą liczne cele szczegółowe, podjęte w poszczególnych rozdziałach pracy. Przeprowadzone badanie łączy w sobie elementy etnografii, autoetnografii, metody biograficznej, analizy dyskursu oraz netnografii, a nad całością zamierzenia badawczego „trzyma pieczę” metodologia teorii ugruntowanej. Praca ma charakter *eksploracyjny*, ale także wnosi pewne rozstrzygnięcia o charakterze *teoretycznym* – poszerzając obszar badawczy i analityczny obecnych teorii socjologicznych o rozbudowaną teorię społecznych światów i aren. Ma też wymiar *metodologiczny* – podejmuje bowiem refleksję nad wielowymiarową analizą złożonych zjawisk społecznych oraz miejscem i rolą, jaką w tego rodzaju projekcie pełni: etnografia, analiza dyskursu, analiza materiałów wizualnych czy autoetnografia. Obszar substancywny poddawany opisowi i analizie w prezentowanym studium stanowiły procesy i działania w społecznym świecie wspinaczki.

Sama analiza przebiegała dwutorowo, a jej dwa zasadnicze cele musiały wpłynąć na strukturę niniejszego opracowania, które składa się z dwóch wyraźnie wydzielonych części. Część pierwsza, „*Ludzie Gór*”. *Analiza społecznego świata wspinaczki* – prezentuje wyniki analiz dotyczących szeroko rozumianego świata wspinaczki i jest przykładem zrealizowanego badania empirycznego nad konkretnym światem społecznym. Część druga: *Metodologia badań nad światami społecznymi* – jest omówieniem metod i technik oraz podejść badawczych, które pozostają do dyspozycji badacza społecznego, są elementem jego warsztatu analitycznego i mogą zostać zaangażowane do badań nad światami społecznymi. Elementem łączącym obydwie części jest ogólna teoretyczna refleksja nad światami społecznymi, zawarta w rozdziałach otwierających obydwie części (rozdział pierwszy *Co to jest świat społeczny?* w części pierwszej oraz rozdział piąty *Teorie światów społecznych* w części drugiej).

Zawartość części pierwszej przedstawia się następująco: w rozdziale pierwszym opisane zostały podstawowe cechy definicyjne społecznego świata. Wyjaśniono w nim pojęcia, jakimi operuje ta teoria, omówiono procesy i przemiany,

jakim podlegają społeczne światy. Ta wstępna prezentacja podstawowych kategorii analitycznych, służących do opisu społecznych światów (takich jak: *działanie, technologia, granice, areny, procesy legitymizacji, segmentacji, profesjonalizacji, pączkowanie, przecinanie się światów i subświatów*) pozwala na dalsze wykorzystanie tej koncepcji jako ramy pojęciowej dla prowadzonej analizy i jest niezbędna dla zrozumienia pozostałych rozdziałów części empirycznej, prezentującej efekty moich eksploracji świata „ludzi gór”.

Równocześnie przedstawiony zarys tego, czym jest świat społeczny, stanowi zapis mojego własnego stanu wiedzy na temat światów społecznych w momencie przystąpienia do badań. To pierwotny obraz tego, czym był dla mnie „społeczny świat” i jak mi się jawił w chwili rozpoczęcia badania społecznego świata wspinaczki. Jego prezentacja wydaje mi się szczególnie ważna ze względu na to, że był to obraz, który uwrażliwiał mnie i ukierunkowywał w moich poszukiwaniach, choć – mam nadzieję – nie wymuszał danych¹.

W rozdziale drugim *Działanie podstawowe* próbuję odpowiedzieć na pytanie, na czym właściwie polega wspinanie? Przynajmniej koncentruję się na opisie działania podstawowego pod kątem tego, jakie konkretne czynności i praktyki wchodzi w jego zakres. Omawiam także podstawowe odmiany, style i techniki tej praktyki społecznej, co pozwala pokazać segmenty badanego świata – jego podziały na subświaty. Sytuuję też działanie podstawowe w szerszym kontekście – nie tylko jako czynność podejmowaną przez pojedyncze jednostki, ale jako pewną zorganizowaną praktykę społeczną.

W rozdziale trzecim *Normatywne ramy działania* staram się przedstawić wszystkie te elementy dyskursu świata wspinania, które odwołują się do norm i wartości przyświecających uczestnikom. Omawiam stosowany i rozwijany przez wspinaczy system wyceniania działań wspinaczkowych oraz jego rolę w podtrzymywaniu wizji działania podstawowego. Wyjaśniam złożoność pojęcia „stylu wspinania” oraz jego miejsce w ocenianiu i klasyfikowaniu uczestników. Nawiązuję także do procesów hierarchizowania społeczności wspinaczkowej, które realizują się między innymi za sprawą nagradzania wyjątkowych osiągnięć – oraz sankcjonowania działań niezgodnych z wzorcami normatywnymi przyjmowanymi w świecie wspinaczy. Złożoność struktury normatywnej wspinaczkowego świata staram się przybliżyć w podrozdziale *Etyka działań wspinaczkowych*, który jest jednocześnie prezentacją aren pojawiających się wokół pewnych stylów działania. Na koniec podejmuję próbę rekonstrukcji podstawowych wartości wspinaczkowego świata.

W kontekście rozważań normatywnych umieszczam także refleksje na temat kulturowych uwarunkowań działalności górskiej. W związku z rosnącą popularnością aktywności wspinaczkowej, zaczyna ona podlegać procesowi „utowarowienia” (*commodification*), staje się produktem, który można oferować i sprze-

¹ Szerzej omawiam tę kwestię w rozdz. 6.1. *Ontologiczny status świata społecznego*.

dawać. Widoczne jest to nie tylko na komercyjnych ściankach wspinaczkowych czy w świadczeniu odpłatnych usług instruktorskich lub trenerskich, ale także w oferowaniu produktów w postaci np. „wejścia na Everest” oraz w pojawieniu się firm organizujących komercyjne wyprawy na sławne szczyty lub trekkingi do „modnych” i znanych destynacji wspinaczkowych. Czym staje się himalaizm i alpinizm, gdy poddany zostaje „urynkowieniu” i zaczyna funkcjonować według prawa popytu i podaży?

Wreszcie w rozdziale czwartym przyglądam się działaniom towarzyszącym, które – choć same nie są wspinaniem – w dużej mierze umożliwiają podejmowanie działań wspinaczkowych oraz zapewniają dalsze trwanie wspinaczkowego świata jako całości. Analizę tych działań prowadzę z perspektywy kolektywnej oraz z punktu widzenia pojedynczego wspinacza.

W całej analizie staram się przyglądać światu społecznemu wspinaczy z szerszej perspektywy, by uchwycić **procesy**, jakie wyznaczają jego rozwój i przemiany. To ujęcie historyczne obecne jest w całej pracy, jednak szczególnie widoczne przy omawianiu przemian, jakim podlegała technologia wspinaczkowa – rozumiana jako wszelkie dostępne w danym czasie środki służące realizowaniu podstawowego działania. Wskazuję na momenty w historii wspinaczkowego świata, w których odegrała ona znaczącą rolę – zmieniając kompletnie oblicze wspinania. Podejmuję także problem relacji pomiędzy innowacyjną technologią i innowacyjnym myśleniem o wspinaniu, starając się odpowiedzieć na pytanie co „popycha” rozwój społecznego świata: nowy sprzęt czy nowe idee?

W drugiej części pracy podjęty zostaje problem metodologiczny: jak badać społeczne światy? Jak zrealizować efektywne badanie na temat tak specyficznego obszaru substancywnego? Tekst tej części opracowania porusza zagadnienia związane z badaniem społecznych światów na przykładzie zaprezentowanej w części pierwszej analizy świata wspinaczki. Jest próbą przyjrzenia się różnym sposobom docierania do danych i rozważaniem na temat dostępnych dla badacza materiałów oraz źródeł danych, które mogą okazać się przydatne w badaniu tak zmiennego i niestabilnego „obiekta”, jakim jest społeczny świat.

Część tę otwiera rozdział piąty *Teorie światów społecznych*, w którym powracam ponownie do istniejących ujęć teoretycznych na temat światów – tym razem jednak uporządkowanych według kolejnych jej odsłon i pogłębionych o refleksję krytyczną. Omawiam kolejno badania i analizy Paula G. Cresseya, Tamotsu Shibutaniego, Anselma L. Straussa, Howarda S. Beckera, Adele E. Clarke oraz Alfreda Schütza. Ten teoretyczny rozdział ma być wprowadzeniem do następujących po nim refleksji metodologicznych nad badaniem rzeczywistości społecznej.

W rozdziale szóstym *Jak badać światy społeczne?* poruszam sprawę ontologicznego statusu świata społecznego. Wyjaśniam także miejsce i rolę teorii społecznych światów w badaniu, które realizowane jest przy pomocy metodologii teorii ugruntowanej – przedstawiając „społeczny świat” jako pojęcie „uwrażliwiającej”, a samą jego koncepcję jako wstępną mapę umożliwiającą badaczowi

poruszanie się w badanym „terytorium”. Następnie dokonuję przeglądu najważniejszych wymiarów badania nad światami społecznymi, wskazując, na co badacz światów powinien kierować swoją uwagę w tego rodzaju projekcie oraz jakie strategie analityczno-badawcze może zastosować.

W podjętym przeze mnie przedsięwzięciu badawczym usiłowałam odkryć złożoność świata wspinaczki i opisać jego wewnętrzną dynamikę, używając wielu różnych podejść i technik gromadzenia danych podporządkowanych procedurom metodologii teorii ugruntowanej. Rozdział siódmy, *Nota metodologiczna*, stanowi prezentację zastosowanych przeze mnie metod, technik i podejść badawczych. Omawiam sposoby pracy z danymi, odwołując się do najważniejszych procedur metodologii teorii ugruntowanej – metody ciągłego porównywania i teoretycznego pobierania próbek.

Na koniec prezentuję chronologiczny przebieg samego badania. Jego historia obejmuje siedmioletni okres zbierania danych o społecznym świecie wspinaczki (2007–2014), w trakcie którego prowadziłam obserwacje, rozmowy i pogłębione wywiady z uczestnikami, sama stałam się uczestnikiem, przechodząc kursy wspinaczkowe, wizytowałam kluby wysokogórskie, rejony skalne i ścianki wspinaczkowe w Polsce, a w kilku z nich zrealizowałam dłuższą obserwację uczestniczącą. Prowadziłam również analizę zawartości wybranych czasopism oraz portali i stron internetowych poświęconych wspinaczce i działalności górskiej. Wykorzystywałam także strategie badawcze socjologii wizualnej, wykonując fotografie i nagrania video oraz analizując audiowizualne materiały zastane.

Rozważania niniejsze mieszczą się w paradygmacie socjologii interpretatywnej, w nurcie interakcjonizmu symbolicznego, co oznacza, że przyjęto w niej typowe dla niego założenia teoretyczne i epistemologiczne: (1) że rzeczywistość społeczna jest nieustannie wytwarzana w procesach symbolicznej interakcji pomiędzy uczestnikami życia społecznego; (2) że ma ona charakter procesualny; (3) że jednostki działają w stosunku do przedmiotów na podstawie przypisywanych im znaczeń; (4) że znaczenia przedmiotów są konstruowane w interakcjach społecznych oraz nieustannie reinterpretowane w sytuacji działania (Blumer 2007: 41). Przedstawiona analiza prezentuje jedynie pewien wycinek teorii światów społecznych – wersję wypracowaną i rozwijaną przez badaczy zakorzenionych intelektualnie w tradycji symbolicznego interakcjonizmu oraz ekologicznych analiz prowadzonych przez etnografów ze szkoły chicagowskiej. Nawet jeśli odwołuję się do innych koncepcji światów społecznych, to jedynie po to, by w pełniejszym świetle zobaczyć i zrozumieć interesujące mnie ujęcie.

Podjęmuję tu tematykę bardzo specyficznej i coraz bardziej popularnej działalności sportowej, rekreacyjnej oraz hobbystycznej, jaką jest wspinanie. Jest to działalność, która na tle innych aktywności fizycznych prezentuje się jako dziedzina elitarna, niebezpieczna i bardzo wymagająca, dodatkowo budząca liczne kontrowersje etyczne na skutek upublicznianych w mediach relacji dotyczących himalajskich, alpejskich czy taternickich tragedii.

Nie ulega wątpliwości, że wspinaczka staje się w ostatnich latach coraz bardziej popularną formą spędzania czasu wolnego. Rośnie zarówno liczba osób uprawiających ją rekreacyjnie w skałkach i na sztucznych ściankach, jak i poziom profesjonalnej wspinaczki zawodniczej. Różne opracowania mówią o kilku milionach wspinających się ludzi na świecie. Liczba ta obejmuje zarówno marginalnych uczestników, tak zwanych „niedzielnym wspinaczy”, jak i osoby, które całe swe życie podporządkowały wspinaniu i bez niego nie wyobrażają sobie samych siebie. Pomiędzy tymi skrajnościami sytuują się jednostki o różnym poziomie zaangażowania, których życie co jakiś czas splata się ze wspinaniem. Jądro tej zbiorowości stanowi wspólnota ludzi, którzy nie tylko przywiązani są emocjonalnie do gór i skał, ale którzy, pozostając ze sobą w nieustannym kontakcie, pielęgnują i reprodukują pamięć o kilkusetletniej tradycji alpinizmu. Właśnie ten płynny, wewnętrznie zróżnicowany i zmieniający się wciąż konglomerat podmiotów działających w górach i skałach stanowi przedmiot niniejszego opracowania.

Jednocześnie opisywana wspólnota „ludzi gór” jest tu pretekstem i obszarem substancywnym do pokazania pewnych ogólnych zjawisk i procesów społecznych możliwych do uchwycenia przy pomocy teorii światów społecznych – specyficznej wizji rzeczywistości, w której przedstawiciele różnych subświatów konkurują ze sobą o przestrzeń, realizują swoje interesy, negocjują znaczenia i spierają się o definicje działań.

Analiza niniejsza będąca zbliżeniem zarówno do świata wspinaczki, jak i do teorii światów społecznych może zainteresować socjologów, antropologów, etnologów, pedagogów i badaczy społecznych, którzy kierują swoją uwagę na złożone i dynamiczne całości społeczne oraz sposoby ich poznawania. Interesujące treści mogą też w niej znaleźć dla siebie studenci tych dyscyplin, chcący zapoznać się z pewnym typem badań, usiłującym opisać światy społeczne, wykorzystując do tego celu różne podejścia badawcze. Pierwsza część pracy może także zainteresować samych wspinaczy, pozwalając im przyjrzeć się własnemu społecznemu światu z nieco innej perspektywy – oczami socjologa.

PISOWNIA TEKSTÓW ŹRÓDŁOWYCH

Starając się oddać charakter tekstów źródłowych, z których korzystałam w niniejszej analizie, zachowałam ich oryginalne brzmienie. Wszelkie przytoczone cytaty podane zostały zgodnie z ich pierwotną formą, nawet jeśli oznaczało to archaiczność pisowni lub niedociągnięcia interpunkcyjne. W cytatach tych zachowano również istniejące wyróżnienia (przy użyciu pogrubień, kursywy czy rozstrzelonych liter). Tę samą zasadę stosowałam także wobec tekstów najnowszych – zwłaszcza tych zaczerpniętych z Internetu. Wszystkie zmiany w cytowanych przeze mnie tekstach obejmują jedynie pominięcia drobnych ich fragmentów lub wprowadzanie wyróżnień przy użyciu pogrubionej czcionki, które oznaczam notką: „wyróżnienie moje”.